

تضمین شعر حافظ

هوشنگ جانبازی

ادبیات و مقام‌های موسیقایی، اعیاد، جشن‌های مذهبی و غیرمذهبی، عاشورایی از پیامبر، ماه رمضان، محرم و... به فراوانی می‌توان یافت. این کار بزرگ و سترگ یعنی تفکیک و دسته‌بندی شعری که به استقبال و یا تضمین و تخمیس شعر حافظ رفته‌اند با ارائه‌ی نمونه‌های آن با توجه به موضوعات و مناسبت‌های شعری در حد رخصت روزگار، هر کدام تحقیق و تفحصی فرهنگی بزرگ را می‌طلبد که باید توسط حافظ‌شناسان و صاحبان گران‌سنگ قلم انجام گیرد.

مرا مر شادی عالم به یک دم غم نمی‌ارزد

به نزد عمر صد ساله به یک ماتم نمی‌ارزد

غنیمت دان جوانی را که ایام خوش است اما

دمی با عالم پیری و پشت خم نمی‌ارزد

این بار ناخدا عباس (ناخد) در (بوشهر) ابتکاری به‌خرج داده است و در تضمین و استقبال کار نو و بدیعی را بنیاد نهاده است. وی قریحه‌ی سرشار در این کار داشت و ضمن آن که آهنگ‌هایی تازه از روی اشعار خود می‌ساخت، غزل یا شعری از حافظ یا دیگران را تضمین می‌کرد و آهنگی بر آن می‌نهاد. نوحه‌ی زیر بیانگر ذوق ادبی اوست.

می‌گویند او اولین نوحه‌خوان در بوشهر بود (فاعتبروا یا اولی‌الابصار) ویژگی‌های شعر او که اینک در قید حیات نیست، حسن ختامی برای چاپ این مطلب است. ویژگی‌های تضمین وی این است که تمام اشعار مدخل **دیوان حافظ** را که معمولاً در هر دیوانی صفحات شعر حافظ چاپ شده است، به سیاق زیر تضمین و یا استقبال کرده که در خور توجه است.

لبالب گشته از خونابه‌ی غم ساغر دل^۲

الا یا ایها الساقی ادرکاساً و ناولها

به گرداب بلای کربلا زینب ز غم می‌گفت

کجا دانند حال ما سبکباران ساحل‌ها

ز پیچ سنبل مشکین گیسوی علی‌اکبر

ز تاب جعد مشکینش چه خون افتاده در دل‌ها

میان خاک و خون ای جان خواهر خفته‌یی تا کی

جرس فریاد می‌دارد که بر بنیدید محمل‌ها

ز خون، رنگین محاسن کرده‌یی از حنجر اصغر

که سالک بی‌خبر نبود ز راه و رسم منزل‌ها

عروس بی‌نوا با صد نوا می‌گفت با قاسم

که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکل‌ها

دمادم شهربانو سر به زانو می‌زد و می‌گفت

متی ما تلقی من تهوی دع‌الدنیا واهملها

غم قتل حسین ای دل بود هر روزه دردافزون

نهان کی ماند آن رازی کزو سازند محفل‌ها

بنال ای ناخدا اندر عزای زاده‌ی زهرا

که تا روز قیامت سوخت باید جمله‌ی دل‌ها^۳

پی‌نوشت‌ها

۱- مرحوم حسین منزوی، روزنامه‌ی یومیه همشهری.

۲- این مصرع بدین‌گونه خوانده می‌شود: لبالب گشته از خونابه‌ی غم «باده» دل‌ها.

۳- مقام موسیقایی، سال پنجم، دوره‌ی تازه، شماره‌ی ۴، ص ۵.

آن‌چه زیر عنوان: (نقش تضمین، استقبال و تخمیس) از شعر حافظ در قلمرو اشعار شعرا در پی می‌آید، جایش تاکنون در کتب سخنرانی‌ها و سایر نوشته‌ها و تقریرات در مورد حافظ به سختی خالی مانده است و تاکنون هیچ‌گونه تتبع و پژوهشی جداگانه در این راستا به‌وسیله‌ی علمداران و قلمداران و حافظ‌شناسان و حافظ‌پژوهان صورت نگرفته است.

شاید این مختصر فتح بابی باشد برای جست‌وجوگران و محققین حافظ‌شناس اهل قلم در اشعار حافظ که هنوز پس از گذشت چند قرن هر کدام از ابیات و مصرع‌های شعری اش دارای رمز و رازهای فراوان بوده و هر از چندگاه گفته‌ها و ناگفته و تفسیرهای نویی در غنا و ابهامات شعری و برداشت‌هایی از اشعار وی به‌وسیله‌ی دانش‌پژوهان حافظ‌شناس از او به چاپ می‌رسد.

زیرا حافظ شاعری ست برای تمام فصول و قرن‌ها.

لطافت و انسجام در مضمون و کلمات، استحکام ساختار شعری و تنوع مضمون‌ها و سایر ویژگی‌های منحصر به فرد شعر حافظ نه تنها سال‌ها بلکه قرن‌هاست که شعری پارسی‌زبان بسیاری از جمله متقدمین، متأخرین و معاصرین شعر امروز را به استقبال و تضمین برخی از ابیات و مصرع‌های شعر حافظ کشانده است. زیرا شهرت حافظ عالم‌گیر است. حتا در این وادی بسیاری از شعرا و غزل‌سرایان پارسی‌گوی هندی، افغانی، تاجیکستانی و... از این‌گونه صنایع شعری با استعانت از اشعار و سروده‌های حافظ استفاده برده‌اند و از شعری نوپرداز ایران مانند: ه. ا. سایه، حسین منزوی، فریدون مشیری، نوذر پرنک و استاد شهریار می‌توان نام برد.

یادت به خیر حافظ عمری به سر دویدیم

یک بار هم ندیدیم از دوست یک اشاره^۱

چشم بر راه تو داریم و شد ایامی چند
وقت آن شد که نهی جانب ما گامی چند
تا کسی میل دلم را به رخت پی ببرد
دولت وصل تو خواهم به دل‌رامی چند
ما خراباتی و رندیم تو با ما منشین
حیف باشد که نشینی تو به بدنامی چند
«کامران» این غزل نو به «همایون» بفرست
باشد ارسال کند سوی تو انعامی چند
این‌گونه تضمین‌ها، استقبال‌ها و تخمیس‌ها از شعر حافظ در اشعار شعری دیگر تحقیق و تتبع در حد یک کتاب جامع را طلب می‌کند.

همان‌گونه که در کتاب حافظ در هر کدام از مصرع‌های اشعار وی، اشارات و استعاره‌ها و نمادهای شعری ایشان می‌بینیم، حافظ شاعری ست آگاه از زمانه و رویدادهای خویش و در برخی موارد فراتر از زمان خویش. شاعر رندی که در هزار توی اشعارش گاه خوانندگان و پژوهشگران را دچار سرگستگی لذت‌بخش می‌کند.

در **دیوان حافظ** اشعاری به مناسبت‌های سیاسی، عشقی، مذهبی،